

Sbírka soudních rozhodnutí

STANOVISKO GENERÁLNÍHO ADVOKÁTA
NIILA JÄÄSKINENA
přednesené dne 27. února 2014¹

Věc C-173/13

**Maurice Leone,
Blandine Leone**
proti

**Garde des Sceaux, Ministre de la Justice,
Caisse nationale de retraites des agents des collectivités locales**

[žádost o rozhodnutí o předběžné otázce podaná cour administrative d'appel de Lyon (Francie)]

„Sociální politika — Článek 141 ES — Stejná odměna za práci pro muže a ženy — Předčasný odchod do důchodu s okamžitým nárokem na důchod — Uznání let služby — Výhody přiznané bez rozdílu pohlaví za podmínky přerušování výkonu povolání za účelem výchovy dětí — Neexistence právního rámce, který by státním zaměstnancům umožňoval čerpat dovolenou rovnocennou s mateřskou dovolenou určenou pro státní zaměstnankyně — Nepřímá diskriminace — Případné odůvodnění — Pozitivní opatření“

I – Úvod

1. Žádost o rozhodnutí o předběžné otázce podaná cour administrative d'appel de Lyon (Odvolací správní soud v Lyonu) (Francie) se týká zásady stejné odměny za práci pro muže a ženy. Vzhledem k době skutečností sporu v původním řízení je třeba vyžadovaný výklad chápat jako výklad, který se týká spíše článku 141 ES než článku 157 SFEU, který uvádí předkládající soud, ale který je použitelný až od 1. prosince 2009, přičemž znění těchto ustanovení je ostatně téměř totožné.

2. Tato žádost byla podána v rámci žaloby na náhradu škody, kterou podali manželé Leone proti francouzskému státu na základě údajného porušení unijního práva. Jejich žaloba navazuje na rozhodnutí, kterým Caisse nationale de retraites des agents des collectivités locales [Státní důchodový fond zaměstnanců místních územních celků (dále jen „CNRACL“)] odmítl uplatnit ve prospěch M. Leona ustanovení francouzského práva, která přiznávají výhody v oblasti starobních důchodů, z toho důvodu, že řádně nepřerušil svou kariéru za účelem výchovy dětí. Manželé Leone zejména tvrdí, že M. Leone byl obětí nepřímé diskriminace z důvodu skutečnosti, že podmínky přístupu k uvedeným výhodám, přestože se jeví jako zdánlivě neutrální, jsou podle nich příznivější pro státní zaměstnankyně.

3. Oba druhy výhod, kterých se týká tato žádost o rozhodnutí o předběžné otázce, a sice možnost předčasného odchodu do důchodu s okamžitým nárokem na důchod – která je předmětem první otázky – a nárok na uznání let služby z titulu důchodu – který je předmětem druhé otázky – podléhají podobným podmínkám. V obou případech je vyžadováno, aby poživatel důchodu přerušil výkon povolání po nepřetržitou dobu alespoň dvou měsíců a v rámci některého z druhů dovolených

¹ — Původní jazyk: francouzština.

spojených s výchovou dětí, které jsou stanoveny dotčenými vnitrostátními ustanoveními práva. Zásadní problematikou je, zda taková ustanovení, která se použijí bez rozdílu pohlaví, jsou přesto nepřímou diskriminací v neprospěch pracovníků tím, že stanoví podmínku týkající se přerušení práce, jehož délka se shoduje s povinnou mateřskou dovolenou.

4. Podobná problematika již byla Soudnímu dvoru v nedávné době předložena. Podobné pravidlo o uznání let služby, jako je to, kterého se týká tato druhá otázka, vedlo k podání žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce ve věci Amédée, ve které jsem přednesl stanovisko² předtím, než byla vymazána z rejstříku³. Názory a argumenty, které jsem přednesl v rámci uvedené věci, jsou podle mého názoru obdobně relevantní pro přezkum projednávané věci. Z tohoto důvodu se mi zdá vhodné jednak uvést zaprvé danou otázku a jednak vyzvat čtenáře, aby se nejprve seznámil se zněním tohoto jiného stanoviska.

5. Třetí otázka je položena pouze podpůrně v případě, že by se prokázala nepřímá diskriminace uvedená v obou předchozích otázkách. Soudní dvůr je v podstatě tázán, zda by taková diskriminace mohla být odůvodněna na základě čl. 141 odst. 4 ES⁴ jakožto opatření pro vyrovnávání nevýhod žen v jejich profesní kariéře.

II – Francouzský právní rámec

A – Relevantní ustanovení týkající se předčasného odchodu do důchodu

6. Ze zákoníku o civilních a vojenských důchodech (dále jen „zákoník o důchodech“) vyplývá, že civilní státní zaměstnanci mohou mít nárok na předčasný odchod do důchodu s okamžitým nárokem na důchod, aniž by dosáhli zákonného věku pro odchod do důchodu, s výhradou splnění určitých podmínek.

7. Článek L. 24 tohoto zákoníku, ve znění článku 136 zákona č. 2004-1485 ze dne 30. prosince 2004⁵ (dále jen „zákon č. 2004-1485“), stanoví:

„I. Důchod se vyčísluje: [...]

3° U civilního státního zaměstnance, který je rodičem tří dětí žijících či zemřelých v důsledku války či jednoho žijícího dítěte staršího jednoho roku s mírou invalidity 80 % či vyšší, za podmínky, že u každého dítěte přerušil činnost za podmínek stanovených nařízením Conseil d'Etat. Za přerušeni činnosti uvedené v předchozím pododstavci se považují doby, které nezakládaly povinnost odvádět pojistné na sociální zabezpečení v režimu základního důchodu za podmínek stanovených Conseil d'Etat. Za děti uvedené v prvním pododstavci se považují děti uvedené v čl. L. 18 odst. II, které dotčená osoba vychovala za podmínek stanovených v odstavci III uvedeného článku; [...]"

2 — Stanovisko přednesené dne 15. prosince 2011 ve věci Amédée (C-572/10).

3 — Usnesením ze dne 28. března 2012 byla uvedená věc vymazána z důvodu zpětvzetí žádosti předkládajícím soudem po zrušení jeho předkládacího rozsudku v odvolacím řízení.

4 — Předkládající soud uvádí čl. 157 odst. 4 SFEU, ale připomínám, že toto ustanovení není ustanovením, který by bylo v rozhodné době použitelné (viz bod 1 tohoto stanoviska).

5 — Opravný zákon o rozpočtu pro rok 2004 (JORF ze dne 31. prosince 2004, s. 22522).

8. Článek L. 18 odst. II uvedeného zákoníku, ve znění zákona č. 91-715 ze dne 26. července 1991⁶, definuje kategorie dětí, pro které je stanoven nárok na takovou výhodu, mezi kterými jsou uvedeny zejména „[m]anželské děti, nemanželské děti, u nichž je určeno otcovství, a děti osvojené poživitelem důchodu“. Odstavec III téhož článku zejména dodává, že „s výjimkou dětí zemřelých v důsledku války musí být děti vychovávány alespoň po dobu devíti let do jejich šestnáctých narozenin či do doby, než přestaly být nezaopatřenými dětmi ve smyslu článků L. 512-3 a R. 512-2 až R. 512-3 zákoníku o sociálním zabezpečení“.

9. Článek R. 37 zákoníku o důchodech, ve znění nařízení č. 2005-449 ze dne 10. května 2005⁷ (dále jen „nařízení č. 2005-449“) stanoví:

„I. – Přerušení činnosti podle článku L. 24 I bodu 3 prvního pododstavce musí trvat nepřetržitě alespoň dva měsíce a v době, kdy byl státní zaměstnanec pojištěný v povinném důchodovém systému. [...]

Toto přerušení činnosti musí nastat v době od prvního dne čtvrtého týdne před narozením či osvojením do posledního dne šestnáctého týdne následujícího po narození či osvojení.

[...] [⁸]

II. Pro účely výpočtu délky přerušení činnosti se zohledňuje doba přerušení pracovní smlouvy či přerušení skutečného výkonu služby v rámci:

- a) mateřské dovolené [...];
- b) otcovské dovolené [...];
- c) dovolené z důvodu osvojení [...];
- d) rodičovské dovolené [...];
- e) dovolené z důvodu přítomnosti rodiče [...];
- f) volna za účelem výchovy dítěte mladšího osmi let [...].

III. – Obdobími podle druhého pododstavce článku L. 24 I bodu 3 se rozumí období, v nichž dotčená osoba neplatila pojistné na sociální zabezpečení a nevykonávala žádné povolání.“

6 — Zákon, kterým se stanoví různá ustanovení týkající se veřejné služby (JORF ze dne 27. července 1991, s. 9952).

7 — Nařízení, který se provádí článek 136 zákona č. 2004-1485 a kterým se mění zákoník o civilních a vojenských důchodech (JORF ze dne 11. května 2005, s. 8174).

8 — Odchylně od předchozího pododstavce u některých dětí uvedených v čl. L. 18 odst. II zákoníku o důchodech, které dotčená osoba vychovávala za podmínek stanovených v odstavci III uvedeného článku – mezi kterými nejsou biologické děti, o které jde v této věci – musí přerušení nastat do jejich šestnáctých narozenin či do doby, než přestanou být nezaopatřenými dětmi.

B – Relevantní ustanovení týkající se uznání let služby

10. Podle článku 15 nařízení č. 2003-1306 ze dne 26. prosince 2003 o důchodovém systému státních zaměstnanců pojištěných v Caisse nationale de retraites des agents des collectivités locales⁹ (dále jen „nařízení o státních zaměstnancích místních územních celků“):

„I. – Za podmínek stanovených pro civilní státní zaměstnance se ke skutečným rokům služby připočítají následující uznání let služby: [...]

2° Za každé manželské dítě a nemanželské dítě narozené před 1. lednem 2004, za každé osvojené dítě, pokud k osvojení došlo před 1. lednem 2004, za ostatní děti uvedené v čl. 24 odst. II, jejichž zaopatření bylo převzato před 1. lednem 2004, za předpokladu, že byly vychovávány po dobu nejméně devíti let do doby jejich dvacátých prvních narozenin, je státním zaměstnancům přiznáno uznání let služby v délce jednoho roku za podmínky, že přerušili svou činnost. Toto přerušení činnosti musí být nepřetržité v délce alespoň dvou měsíců a musí k němu dojít v rámci mateřské dovolené, dovolené z důvodu osvojení, rodičovské dovolené, dovolené z důvodu přítomnosti rodiče [...] či volna za účelem výchovy dítěte mladšího osmi let [...]. Ustanovení bodu 2° se vztahují na důchody vyčíslované od 28. května 2003.

3° Uznání let služby stanovené v bodě 2° je přiznáno státním zaměstnankyním, které porodily v průběhu svého studia do 1. ledna 2004 a před jejich přijetím do veřejné služby, pokud k tomuto přijetí došlo ve lhůtě dvou let od získání diplomu nezbytného pro účast ve výběrovém řízení, aniž by vůči nim mohla být namítána podmínka přerušování činnosti; [...]

III – Spor v původním řízení, předběžné otázky a řízení před Soudním dvorem

11. Maurice Leone pracoval od roku 1984 jako ošetřovatel ve zdravotním zařízení „hospices civils de Lyon“ jakožto státní zaměstnanec ve zdravotnictví.

12. Dne 4. dubna 2005 požádal na základě článku L. 24 zákoníku o důchodech o předčasný odchod do důchodu s okamžitým nárokem na důchod jakožto otec tří dětí narozených dne 8. října 1990, 31. srpna 1993 a 27. listopadu 1996.

13. Jeho žádost CNRACL zamítl rozhodnutím ze dne 18. dubna 2005 z toho důvodu, že M. Leone nepřerušil výkon povolání pro každé ze svých dětí v souladu s odstavcem I bodem 3° uvedeného článku. Žaloba podaná M. Leonem proti tomuto rozhodnutí byla odmítnuta jako nepřípustná usnesením tribunal administratif de Lyon (správní soud v Lyonu) ze dne 18. května 2006.

14. Návrhem zapsaným do rejstříku dne 31. prosince 2008 zahájili M. Leone a jeho manželka¹⁰ soudní řízení s cílem primárně náhrady újmy¹¹, která vyplývala z nepřímé diskriminace, jejíž obětí byl M. Leone z důvodu použití nového znění ustanovení článků L. 24 a R. 37 zákoníku o důchodech týkajících se předčasněho odchodu do důchodu, ve spojení s články L. 12 a R. 13 téhož zákoníku týkajících se bonifikace uznání let služby, vůči němu¹².

9 — JORF ze dne 30. prosince 2003, s. 22477.

10 — Maurice a Blandine Leone ve svém vyjádření upřesňují, že si B. Leone stěžuje společně se svým manželem z důvodu újmy, která vznikla sporným zamítnutím, jelikož bude mít v případě úmrtí M. Leona vliv na vyšší pozůstalostního důchodu, který by jí náležel poměrně za uznání let služby za výchovu dětí.

11 — Konkrétně manželé Leone žádali, aby byla určena odpovědnost francouzského státu a uložena mu povinnost zaplatit odškodnění předběžně stanovené na celkovou částku 86 595 eur, spolu s úroky v zákonné sazbě.

12 — Znění uvedených článků L. 12 a R. 13, které nejsou jako takové předmětem této žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce, je citováno v bodě 7 a násl. mého stanoviska ve výše uvedené věci Amédée.

15. Manželé Leone tvrdili, že podmínky, kterým uvedená ustanovení podřizují výhody, které stanoví za výchovu dětí, jsou v rozporu se zásadou stejné odměny za práci vycházející z článku 141 ES. Dovolávali se v podstatě zejména toho, že státní zaměstnankyně splňují systematicky podmínku spojenou s přerušением činnosti stanovenou těmito ustanoveními z důvodu automatické a povinné povahy mateřské dovolené, zatímco ve skutečnosti jsou státní zaměstnanci většinou vyloučeni z výhod vyplývajících z těchto ustanovení z důvodu neexistence právního rámce, který by jim umožňoval čerpat placenou dovolenou, která by byla rovnocenná mateřské dovolené.

16. Vzhledem k tomu, že jejich žaloba byla dne 17. července 2012 zamítnuta tribunal administratif de Lyon, podali manželé Leone odvolání proti tomuto rozsudku ke cour administrative d'appel de Lyon.

17. Rozhodnutím ze dne 3. dubna 2013, došlým dne 9. dubna 2013 se cour administrative d'appel de Lyon rozhodl přerušit řízení a položit Soudnímu dvoru následující předběžné otázky:

- „1) Lze ustanovení článku L. 24 ve spojení s článkem R. 37 [zákoníku o důchodech], ve znění zákona č. 2004-1485 [...] a nařízení č. 2005-449 [...] považovat za ustanovení nepřímo diskriminující mezi muži a ženami ve smyslu článku 157 [SFEU]?
- 2) Lze ustanovení článku 15 nařízení [o důchodech státních zaměstnanců místních územních celků] považovat za ustanovení nepřímo diskriminující mezi muži a ženami ve smyslu článku 157 [SFEU]?
- 3) V případě kladné odpovědi na jednu ze dvou předchozích otázek, lze takovou nepřímou diskriminaci odůvodnit ustanoveními odstavce 4 článku 157 [SFEU]?“

18. Písemné vyjádření Soudnímu dvoru předložili manželé Leone, CNRACL¹³, francouzská vláda a Evropská komise. Ve věci nebylo nařízeno jednání.

IV – Analýza

A – K přípustnosti žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce

19. Francouzská vláda vznáší námitku nepřípustnosti žádosti rozhodnutí o předběžné otázce a primárně navrhuje, aby byla tato žádost z tohoto důvodu odmítnuta. Tvrdí, že předkládající soud neuvedl důvody, na základě kterých má pochybnosti ohledně slučitelnosti sporných vnitrostátních ustanovení s unijním právem, ani nevymezil vztah, který spatřuje mezi obsahem těchto ustanovení a článkem 157 SFEU, o jehož výklad žádá¹⁴. Dodává, že cour administrative d'appel de Lyon měl uvést, proč považoval za nutné položit otázky Soudnímu dvoru, zatímco Conseil d'État, nejvyšší správní soud ve Francii, již několikrát rozhodl o neexistenci takové diskriminace, aniž podal žádost o rozhodnutí o předběžné otázce¹⁵. Neposkytnutí takových vysvětlení znemožňuje zúčastněným stranám předložit vyjádření s plnou znalostí věci¹⁶ a Soudnímu dvoru poskytnout užitečnou odpověď pro řešení sporu v původním řízení.

13 — Avšak CNRACL se nevyjadřuje k tomu, jak je třeba odpovědět na předběžné otázky.

14 — Francouzská vláda zdůrazňuje, že se tento soud omezuje na citování argumentů účastníků původního řízení a dovolávaných vnitrostátních ustanovení, zatímco měl být krátce určit jejich účinky, u kterých se mu zdá, že by mohly vést k nepřímé diskriminaci s přihlédnutím ke kritériím stanoveným judikaturou Soudního dvora.

15 — Tato vláda odkazuje na rozsudky Conseil d'État ze dne 29. prosince 2004, D'Amato (žaloba č. 265097); ze dne 6. prosince 2006, Delin (žaloba č. 280681), jakož i ze dne 6. července 2007, Fédération générale des fonctionnaires Force Ouvrière a další (spojené žaloby č. 281147 a 282169).

16 — Je třeba připomenout, že pouze předkládací rozhodnutí je doručeno účastníkům sporu v původním řízení a dalším zúčastněným stranám uvedeným v článku 23 statutu Soudního dvora Evropské unie, zejména členských státům proto, aby předložily svá případná písemná vyjádření.

20. V tomto ohledu uvádím, že je pravda, že odůvodnění předkládacího rozhodnutí je poněkud tajemné. Konkrétně cour administrative d'appel de Lyon neupřesnil, zda je podle jeho názoru, a případně v jakém rozsahu, objektivně obtížnější pro státní zaměstnance než pro státní zaměstnankyně splnit podmínky stanovené oběma řadami sporných ustanovení, případně s ohledem na statistické údaje.

21. Nicméně podle mého názoru toto rozhodnutí obsahuje skutkové a právní skutečnosti dostačující pro určení hlavních otázek věci a pro to, aby Soudní dvůr mohl rozhodnout o položených otázkách v souladu s požadavky vyplývajícími z článku 94 jednacího řádu Soudního dvora a z jeho judikatury¹⁷.

22. Předkládající soud totiž uvedl předmět sporu, vylíčení rozhodných skutečností, uvedl znění vnitrostátních předpisů, jejichž použití přichází v této věci v úvahu, uvedl důvody – vlastní žalobním důvodům a důvodům obrany účastníků původního řízení, které jsou převzaty – které jej vedly k položení otázek týkajících se výkladu dotčených ustanovení unijního práva, jakož i vztah – byť stručně – mezi těmito ustanoveními a uvedenými vnitrostátními předpisy. Nakonec se mi zdá nepopiratelné, že odpověď na položené otázky bude užitečná pro rozhodnutí sporu, který je předložen předkládajícímu soudu. Domnívám se proto, že projednávaná žádost o rozhodnutí o předběžné otázce je přípustná.

B – Úvodní poznámky

23. Na úvod uvádím, že dotčená vnitrostátní opatření spadají do věcné působnosti článku 141 ES. Tento článek se totiž vztahuje na důchody vyplácené na základě takového systému, jako je francouzský důchodový systém státních zaměstnanců, které se v souladu s judikaturou Soudního dvora vážou k odměně vyplácené z titulu zaměstnání¹⁸, přičemž toto posledně uvedené kritérium je jediné určující¹⁹.

24. Nakonec připomínám, že unijní právo²⁰ brání diskriminaci nepřímo založené na pohlaví, která vyplývá z ustanovení, kritéria nebo praxe vnitrostátního původu, která je zdánlivě neutrální, neboť se vztahuje bez rozdílu na ženy i na muže, na rozdíl od případů přímé diskriminace, ale která ve skutečnosti zakládá zvláštní nevýhodu pro jednu z těchto kategorií osob ve srovnání s druhou kategorií. Takové rozdílné zacházení mezi pracovníci a pracovníky je v rozporu s článkem 141 ES s výjimkou případů, kdy se obě kategorie nenacházejí ve srovnatelné situaci, nebo v případě, že uvedený rozdíl může být odůvodněn legitimním cílem a prostředky použité k jeho dosažení jsou způsobilé a přiměřené sledovanému cíli²¹.

17 — Viz zejména rozsudky ze dne 23. března 2006, Enirisorse (C-237/04, Sb. rozh. s. I-2843, body 17 až 19); ze dne 8. září 2009, Liga Portuguesa de Futebol Profissional a Bwin International (C-42/07, Sb. rozh. s. I-7633, bod 41), jakož i ze dne 1. prosince 2011, Painer (C-145/10, Sb. rozh. s. I-12533, body 46 a násl., a citovaná judikatura). Tyto rozsudky se týkají staršího znění uvedeného jednacího řádu, než je to, které se použije v této věci (Úř. věst. L 2012, L 265, s. 24), ale zůstávají relevantní.

18 — Ohledně uznání let služby tehdy stanovené v čl. L. 12 písm. b) zákoníku o důchodech viz rozsudek ze dne 29. listopadu 2001, Griesmar (C-366/99, Recueil, s. I-9383, bod 25 a násl.), a ohledně práva na starobní důchod s okamžitým nárokem na důchod vyplývajícího v dané době z čl. L. 24 odst. 1 bodu 3° písm. b) uvedeného zákoníku, rozsudek ze dne 13. prosince 2001, Mouflin (C-206/00, Recueil, s. I-10201, body 20 a násl.).

19 — Viz zejména rozsudky ze dne 26. března 2009, Komise v. Řecko (C-559/07, body 42, 47 a násl., jakož i citovaná judikatura), a ze dne 22. listopadu 2012, Elbal Moreno (C-385/11, body 19 až 26).

20 — V souladu s definicemi uvedenými mimo jiné v čl. 2 odst. 1 písm. a) a b) směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/54/ES ze dne 5. července 2006 o zavedení zásady rovných příležitostí a rovného zacházení pro muže a ženy v oblasti zaměstnání a povolání (Úř. věst. L 204 s. 23).

21 — Viz zejména rozsudky ze dne 27. května 2004, Elsner-Lakeberg (C-285/02, Sb. rozh. s. I-5861, bod 12); ze dne 10. března 2005, Nikoloudi (C-196/02, Sb. rozh. s. I-1789, body 44 a 57), jakož i ze dne 20. října 2011, Brachner (C-123/10, Sb. rozh. s. I-10003, body 55 a 56).

25. Zdá se mi, že z koncepčního hlediska existuje rozdíl mezi tímto posledním odůvodněním, které platí v případě nepřímé diskriminace, která může vyplývat z jednání zaměstnavatele, a pozitivními opatřeními, která unijní právo, a zejména čl. 141 odst. 4 ES²² opravňuje členské státy zachovat nebo zavést.

C – K právnímu rámci, který přiznává uznání let služby za výchovu dětí

26. Podstatou druhé otázky je, zda zásada stejné odměny za práci pro pracovnice a pracovníky, která je stanovena v článku 141 ES, musí být vykládána v tom smyslu, že takové ustanovení, jako je článek 15 nařízení o státních zaměstnancích místních územních celků, zakládá nepřímou diskriminaci v rozporu s uvedenou zásadou z důvodu podmínek – spočívajících zvláště v nepřetržitém přerušení činnosti po dobu alespoň dvou měsíců v rámci některého z pěti stanovených druhů dovolené – kterým toto ustanovení podřizuje nárok na uznání let služby o délce jednoho roku za výchovu jednoho nebo několika dětí.

27. Podle manželů Leone a Komise je třeba na tuto otázku odpovědět kladně. K tvrzení, že by unijní právo mělo vést k nepoužití ustanovení dotčeného v této věci, uvádí, že nepřímá diskriminace vyplývá z neexistence právního rámce, který by umožňoval státním zaměstnancům čerpat v případě narození dítěte placenou dovolenou o délce dvou měsíců, která by byla rovnocenná mateřské dovolené přiznané státním zaměstnankyním. Francouzská vláda má opačný názor.

28. Musím zdůraznit, že v případě, že Soudní dvůr vyhoví tvrzení zastávanému manželou Leone, podpořenému Komisí, to bude v praxi znamenat, že k dosažení nároku na uznání let služby stanoveného zpochybněným ustanovením bude stačit, aby se státní zaměstnanec dovolal svého postavení otce, což tvrdí M. Leone.

29. Takový přístup se mi však zdá neslučitelný se stanoviskem Soudního dvora ve výše uvedené věci Griesmar. Podle uvažování Soudního dvora je slučitelné se zásadou stejné odměny za práci, aby přiznání uznání let služby za výchovu dětí obdobné tomu, o které jde v této věci, bylo podmíněno *zvláštním vkladem* dotčeného státního zaměstnance do výchovy jeho dětí, a nikoliv nabyto pouze na základě skutečnosti, že se podílel na jejich počtích. Soudní dvůr totiž konstatoval existenci přímé diskriminace pouze v případě, kdy dotčené ustanovení vyhrazovalo prospěch z uznání let služby státním zaměstnankyním v postavení matky a vylučovalo z něj tak všechny státní zaměstnance *včetně těch, kteří mohli prokázat, že skutečně přerušili výkon povolání kvůli zajišťování výchovy svých dětí, a z tohoto důvodu se nacházeli v nepříznivé situaci pro jejich kariéru*²³.

22 — Tato možnost odchylky z titulu „pozitivních opatření“ je převzata v sekundárním právu (viz zejména bod 22 odůvodnění a článek 3 směrnice 2006/54).

23 — Viz bod 52 a násl. tohoto rozsudku, zvláště bod 57, ve kterém Soudní dvůr uvedl, že čl. L. 12 písm. b) zákoníku o důchodech v tehdy platném znění neumožňoval státnímu zaměstnanci, který byl ve znevýhodněné profesní situaci z důvodu výchovy svých dětí, aby si nárokoval uznání let služby dotčené v původním řízení, i když byl schopen prokázat, že tuto výchovu skutečně zajišťoval.

30. V návaznosti na tento rozsudek francouzský zákonodárce změnil sporná ustanovení, a sice článek L. 12 zákoníku o důchodech²⁴, jakož i ostatní ustanovení omezující stejným způsobem právo na uznání let služby. Z tohoto důvodu byl ve stejné době²⁵ a v široké míře v totožném znění přijat článek 15 nařízení o státních zaměstnancích místních územních celků, o který jde v projednávané věci. Mezi takto změněnou právní normou o uznání let služby v zákoníku o důchodech a normou, které se týká druhá předběžná otázka²⁶, zjevně existují normativní vztahy, které byly posíleny při reformě po sporu v původním řízení²⁷.

31. Mimo tyto vztahy zdůrazňuji věcnou blízkost mezi uznáním let služby stanoveným v člancích L. 12 a R. 13 zákoníku o důchodech, v jejich znění, které bylo předmětem výše uvedené věci Amédée, a uznáním let služby upraveným v článku 15 uvedeného nařízení dotčeném v projednávané věci. I když totiž výhody, které jsou stanoveny v obou těchto řadách ustanovení, vykazují rozdíly, pokud jde o jejich účinky, podmínky pro vznik nároku na ně jsou totožné, zejména pokud jde o vyžadovanou dobu přerušování činnosti a seznam druhů dovolených, které zakládají nárok na dané uznání let služby.

32. Vzhledem ke skutečnosti, že pouze tyto podmínky jsou zpochybněny v této věci a s přihlédnutím k podobnosti v tomto ohledu mezi článkem 15 nařízení o státních zaměstnancích místních územních celků a ustanoveními, o která šlo ve výše uvedené věci Amédée, přebírám tedy obdobně názor, který jsem formulovat ve stanovisku týkajícím se této vymazané věci.

33. V tomto ohledu připomínám, že v souladu s ustálenou judikaturou Soudního dvora²⁸, je proto, aby mohlo dojít k nepřímé diskriminaci v unijním právu, třeba, aby situace dotčených osob byly srovnatelné. Pouze v případě srovnatelnosti situace pracovníků a situace pracovníků brání článek 141 ES podle Soudního dvora vnitrostátnímu opatření, které i přes své neutrální znění, jako je tomu v této věci, znevýhodňuje ve skutečnosti daleko vyšší procento osob jednoho pohlaví než osob druhého pohlaví, aniž z toho vyplývající rozdílné zacházení je vysvětleno objektivně odůvodněnými faktory²⁹.

34. Domnívám se přitom nadále z důvodů, které jsem uvedl ve věci Amédée³⁰, že situace státních zaměstnankyň, které zajišťovaly výchovu svých dětí v rámci povinné mateřské dovolené, a situace státních zaměstnanců, kteří jako M. Leone neprokazují, že tuto výchovu zajišťovali, nejsou srovnatelné z hlediska podmínek přístupu k režimu uznání let služby stanovených dotčeným ustanovením. Stejná nesrovnatelnost situací existuje mezi otcem a matkou, kteří přerušili svou činnost, a těmi, kteří tak neučinili. Nelze sice popřít, že otec je schopen starat se o děti jak z hlediska finančního, tak z hlediska citového stejně jako matka. Nicméně o to se zde nejedná, neboť kritériem, které je zásadní, jak opakovaně Soudní dvůr rozhodl, je kritérium oběti učiněné na úrovni kariéry za účelem věnovat se

24 — Změna provedená zákonem č. 2003-775 ze dne 21. srpna 2003, kterým se reformují důchody (JORF ze dne 22. srpna 2003, s. 14310) a nařízením č. 2003-1305 ze dne 26. prosince 2003 přijatým k provedení zákona č. 2003-775 a ke změně zákoníku o civilních a vojenských důchodech (JORF ze dne 30. prosince 2003, s. 22473), které vložilo do zákoníku o důchodech nový článek R. 13 za účelem definice podmínek nároku na uznání let služby uvedené v daném článku L. 12.

25 — Připomínám, že toto nařízení č. 2003-1306 pochází rovněž z 26. prosince 2003.

26 — Na začátku článku 15 uvedeného nařízení se totiž stanoví, že uznání let služby, která tento článek stanoví „se připočítají za podmínek stanovených pro civilní státní zaměstnance“. Mimoto, jeho čl. 25 odst. I stanoví, že „ustanovení odstavce I článku L. 24 [zákoníku o důchodech] se použijí na státní zaměstnance uvedené v článku 1 tohoto nařízení“.

27 — Výslovný odkaz na „podmínky stanovené článkem R. 13 zákoníku o důchodech“ byl totiž vložen do článku 15 nařízení o státních zaměstnancích místních územních celků s účinností od 1. července 2011 nařízením č. 2010-1740 ze dne 30. prosince 2010 o uplatňování různých ustanovení zákona č. 2010-1330 ze dne 9. listopadu 2010 o reformě důchodu úředníků, vojáků a dělníků ve státních průmyslových zařízeních (JORF ze dne 31. prosince 2010, text č. 93) společně se změnami provedenými v uvedeném zákoníku (viz poznámka pod čarou na straně 41 mého stanoviska ve výše uvedené věci Amédée).

28 — Zejména rozsudky ze dne 16. září 1999, Abdoulaye a další (C-218/98, Recueil, s. I-5723, bod 16), jakož i ze dne 28. února 2013, Kenny a další (C-427/11, bod 19 a násl.).

29 — Zejména výše uvedený rozsudek Nikoloudi (body 44 a 47).

30 — Viz bod 31 a násl. mého stanoviska ve výše uvedené věci Amédée.

jejich výchově, což činí legitimním vyrovnání v rámci důchodu³¹. Z důvodu nesrovnatelnosti situací nemůže článek 15 nařízení o státních zaměstnancích místních územních celků zakládat rozdílné zacházení v neprospěch státních zaměstnanců, a tedy nepřímou diskriminaci, které by byly v rozporu s článkem 141 ES.

35. Dodávám, že z různých statistických údajů, z těch citovaných ve vyjádření manželů Leone³², ale i z těch, které vycházejí z oficiálního zdroje z nedávné doby³³, vyplývá, že ve Francii pracovnice přerušují výkon povolání nebo si snižují svůj pracovní úvazek mnohem častěji s cílem věnovat se výchově svých dětí, a to bez ohledu na skutečnost, že by jím tím mohla vzniknout újma a zda za to obdrží finanční výhodu. Za těchto okolností je nevyhnutelné, že z veškerých vnitrostátních opatření, která jsou podmíněna požadavkem takových dovolených z rodinných důvodů, jako je tomu v případě opatření v této věci, mohou mít častěji prospěch ženy než muži³⁴. I v případě, že by mateřská dovolená nebyla uvedena v seznamu kategorií dovolených zakládajících nárok na sporné uznání let služby, přičemž ostatní podmínky by byly ponechány totožné, toto opatření by tak mohly využít prakticky pouze státní zaměstnankyně, neboť ve skutečnosti dochází velmi zřídka k tomu, že se státní zaměstnanci mužského pohlaví rozhodnou věnovat výchově svých dětí, jak je vyžadováno.

36. Jinými slovy, proto, aby bylo možné se domnívat, že v takovém případě se nejedná o nepřímou diskriminaci, bylo by třeba odmítnout požadavek důkazu zvláštního vkladu poživatele důchodu do výchovy jeho dětí, který vyplývá z výše uvedeného rozsudku Griesmar, třebaže Soudní dvůr nijak nezamýšlel rozhodnout, že by všichni otcové měli mít takovou výhodu, o jakou jde v této věci. Po provedení srovnání se skutečnou realitou, které ukazuje, že odchylky mezi zapojením žen a mužů fakticky přetrvávají ve Francii, jakož i v ostatních členských státech³⁵, je podle mého názoru nemožné se domnívat, že podmínky, kterým zákonodárce podřídil sporné uznání let služby, jsou diskriminační, aniž je však současně řečeno, že by takto formulovaný požadavek v tomto rozsudku sám o sobě vedl k nepřímé diskriminaci v neprospěch státních zaměstnanců mužského pohlaví.

37. Navrhují tudíž odpovědět na druhou otázku tak, že zásada stejné odměny za práci pro pracovníky a pracovnice, která je stanovena v čl. 141 odst. 1 ES, není porušena vnitrostátními opatřeními, která zavádí uznání let služby za výchovu dítěte za takových podmínek, jako jsou podmínky stanovené v článku 15 nařízení o státních zaměstnancích místních územních celků.

31 — Ohledně nevýhod způsobených mateřstvím v profesním životě žen a vyrovnání, která odůvodňují, viz zejména rozsudky ze dne 12. července 1984, Hofmann (184/83, Recueil, s. 3047, bod 27); ze dne 17. října 1995, Kalanke (C-450/93, Recueil, s. I 3051, bod 18 a násl.), jakož i výše uvedený rozsudek Abdoulaye a další (bod 19).

32 — Manželé Leone uvádějí, že podle údajů za rok 2007 čerpalo rodičovskou dovolenou 94 % žen a pouze 6 % mužů, a že obecně v období od roku 2007 do roku 2011 se nepřítomnost z rodinných důvodů týkala mezi 0 % až 2 % mužů a 98 % až 100 % žen.

33 — Zpráva Institut national de la statistique et des études économiques (Insee) uvádí v úvodu, že „[i] přes [...] rodinná práva spojená s dětmi, [která snižují rozdíly v délce povinnosti odvádět pojistné na sociální zabezpečení], jsou úrovně zákonných důchodů žen [tedy bez pozůstalostních důchodů] mnohem nižší než úrovně mužů. I když se odchylka postupně snižuje, měla by zůstat pro v současné době činné generace žen“. Uvádí, že „zůstává časté, že žena po narození přestává dočasně pracovat“ a že v roce 2010 využívalo částečného pracovního úvazku ve spojení s přítomností dětí 31 % žen oproti pouze 7 % mužů, přičemž toto prvně uvedené číslo dosahuje až 47 % u žen, které měly tři a více dětí (viz *Femmes et hommes – Regards sur la parité – Édition 2012*, Insee Références, Paříž, 2012, zvláště s. 39 a násl. a s. 112).

34 — Pouze tyto okolnosti vysvětlují, že podle statistik citovaných manželé Leone získaly ženy od vstupu článku 15 uvedeného nařízení v platnost průměrně 6,9 čtvrtletí uznání let služby za výchovu dětí, zatímco muži nezískali ve veřejném zdravotnictví uznání žádné.

35 — Studie Insee uvádí, že „[p]o narození jeden muž z devíti omezuje nebo dočasně přerušuje svou činnost oproti jedné ženě ze dvou“ ve Francii a že tento posledně uvedený poměr je ještě větší v Německu, Švédsku a ve Spojeném království (viz Insee Première, č. 1454, červen 2013, <http://www.insee.fr/fr/ffc/ipweb/ip1454/ip1454.pdf>). Stejně tak sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů, nadepsané „Strategie pro rovnost žen a mužů 2010–2015“ [COM(2010)0491 final, s. 7], zdůrazňuje, že „[m]noho žen pracuje na částečný pracovní úvazek nebo má atypickou pracovní smlouvu. Ačkoliv mají díky tomu možnost na trhu práce zůstat a zároveň pečovat o rodinu, může to mít negativní dopad na jejich plat, profesní vývoj, kariéerní postup a důchod“.

D – *K právnímu rámci, který přiznává předčasný odchod do důchodu s okamžitým nárokem na důchod za výchovu dětí*

38. Podstatou první otázky je, zda článek 141 ES musí být vykládán v tom smyslu, že taková ustanovení, jako jsou články L. 24 a R. 37 zákoníku o důchodech, zakládají nepřímou diskriminaci v rozporu se zásadou stejné odměny za práci pro pracovníky a pracovnice, stanovenou v tomto článku, z důvodu podmínek, kterým podřizují nárok poživatele důchodu, který vychoval alespoň tři děti, na předčasný odchod do důchodu s okamžitým nárokem na jeho důchod bez podmínky věku.

39. Manželé Leone a Komise se domnívají, že je třeba na tuto otázku odpovědět kladně, kdežto francouzská vláda, která navrhuje, aby byly první dvě otázky projednány společně, má za to, že uvedené články zákoníku o důchodech nezakládají nepřímou diskriminaci.

40. Souhlasím rovněž s tímto posledně uvedeným názorem z důvodů obdobných, jako jsem uvedl ohledně rámce, kterého se týká druhá otázka, a to bez ohledu na skutečnost, že tento rámec vykazuje několik rozdílů ve srovnání s rámcem stanoveným v článcích L. 24 a R. 37 zákoníku o důchodech³⁶. Domnívám se totiž, že tyto rozdíly nejsou určující, neboť se týkají bez rozdílu pracovníků i pracovníků.

41. Soudní dvůr sice již ve výše uvedeném rozsudku Mouflin rozhodoval o tom, zda zásada stejné odměny za práci stanovená v článku 119 ES (nyní článek 141 ES bez větší změny) brání podmínkám pro přístup k předčasnému odchodu do důchodu stanoveným v čl. L. 24 odst. I bodu 3° zákoníku o důchodech. Nicméně tento rozsudek poskytuje pouze málo informací pro projednávanou věc, neboť se týkal zaprvé znění, které bylo platné v rozhodné době z hlediska sporu v původním řízení, tedy před reformou vyvolanou tímto rozsudkem, která právě zavedla zde použitelná ustanovení, a zadruhé kritéria, které se zjevně odlišuje od podmínek spojených s výchovou dětí, o které jde v projednávané věci³⁷.

42. Manželé Leone a Komise tvrdí, že se v projednávané věci jedná o nepřímou diskriminaci z důvodu povinnosti, která je uložena všem osobám, které přerušily svou činnost nepřetržitě po dobu alespoň dvou měsíců v období blízkém narození všech dotčených dětí³⁸ a v rámci jedné z šesti přípustných kategorií dovolené³⁹. Tvrdí, že tyto podmínky jsou systematicky splněny pracovnicemi, které jsou povinny ze zákona čerpat placenou mateřskou dovolenou, zatímco jsou zcela zjevně obtížněji splnitelné pracovníky, kteří si mohou zvolit, že takového přerušování nevyužijí, a nemají vždy nárok na odměnu, pokud jej využijí.

43. Domnívám se, že články L. 24 a R. 37 zákoníku o důchodech nezavádí diskriminaci, která by byla zakázána článkem 141 ES, a to ze dvou hlavních důvodů, které se pojí s důvody, které jsem uvedl v mém stanovisku ve výše uvedené věci Amédée.

36 — Podmínky přístupu k uznání let služby, které jsou stanoveny v článku 15 nařízení o státních zaměstnancích místních územních celků, jsou v podstatě obdobné podmínkám stanoveným z titulu předčasného odchodu do důchodu uvedenými články L. 24 a R. 37, i přes tři hlavní rozdíly. Prvním je, že uznání let služby je přiznáno, pokud dotčená osoba vychovala alespoň jedno dítě oproti třem dětem v rámci předčasného odchodu do důchodu. Druhým je, že přerušování činnosti vyžadované pro předčasný odchod do důchodu musí nastat během stanoveného období, přímo spojeného buď s narozením dítěte, nebo s přijetím dítěte do domácnosti, je-li dítě osvojeno, na rozdíl od toho, co platí pro uznání let služby. Třetím je, že období, po jehož dobu neexistuje povinnost odvádět pojistné na sociální zabezpečení, jsou považována za vyžadované přerušování činnosti a zakládají nárok na předčasný odchod do důchodu, což u uznání let služby neplatí.

37 — V tomto rozsudku totiž Soudní dvůr rozhodl, že uvedená zásada rovnosti byla porušena tehdy platným článkem L. 24 zákoníku o důchodech v tom, že vyhrazoval právo na předčasný odchod do důchodu s okamžitým nárokem na důchod pouze státním zaměstnankyním, jejichž manžel byl postižen tělesnou vadou nebo nevléčitelnou nemocí, které mu znemožňovaly jakkoliv pracovat, čímž vylučoval z tohoto práva státní zaměstnance, kteří se nacházeli ve stejné situaci.

38 — A sice doba mezi čtyřmi týdny před narozením (nebo osvojením) a šestnácti týdny po narození.

39 — A sice mateřská dovolená, otcovská dovolená, dovolená z důvodu osvojení, rodičovská dovolená, dovolená z důvodu přítomnosti rodiče nebo volno za účelem výchovy dítěte mladšího osmi let.

44. Zprv, pokud jde o poživitele důchodu, kteří jsou rodiči biologických dětí, je pravda, že ženy jsou potenciálně četnější než muži z hlediska možnosti naplnění podmínek stanovených těmito ustanoveními a v jejich prospěch platí určitým způsobem domněnka o přerušení jejich činnosti z titulu mateřské dovolené⁴⁰. Takové rozdílné zacházení však nemůže zakládat nepřímou diskriminaci, neboť je pouze nutným následkem toho, že vzhledem zvláště k mateřské dovolené⁴¹ se pracovnice a pracovníci nacházejí v odlišných a nesrovnatelných situacích.

45. Tento rozdíl má totiž svůj původ a odůvodnění v legitimním cíli, který je ostatně uložený mezinárodními normami⁴², vyrovnat profesní nevýhody, jejichž předmětem je systematicky pracovnice, která je jakožto biologická matka ze zákona povinna přerušit výkon povolání na dobu osmi po sobě jdoucích týdnů, a to přinejmenším třikrát v případě, o který jde v projednávané věci⁴³. Naproti tomu, pracovník se může svobodně rozhodnout, zda bude čerpat dovolenou z rodinných důvodů, a případně se rozhodnout pro kratší dobu, než je doba mateřské dovolené. V důsledku toho je legitimní vyžadovat, aby biologický otec prokázal, že se skutečně rozhodl přerušit svou činnost, aby se věnoval dětem po stejnou dobu jako biologická matka pro to, aby byla vyznačena existence stejné profesní újmy a případné potřeby vyrovnat tuto újmu stejným způsobem jako u pracovníků.

46. Zadruhé, pokud jde o poživitele důchodu, kteří jsou rodiči nebiologických dětí, podmínky vyžadované v tomto ohledu články L. 24 a R. 37 zákoníku o důchodech nemohou být nijak spíše splněny pracovnicemi než pracovníky. Čtyři druhy rodinných dovolených, které jsou relevantní v tomto případě⁴⁴, jsou přístupny volně a stejně státním zaměstnancům obou pohlaví, i když této možnosti využívají stále velmi většinou ženy. Mimoto, jak zdůrazňuje francouzská vláda, každá z těchto dovolených umožňuje bez rozdílu tomu nebo té, kdo této možnosti využije, automaticky splnit podmínku týkající se minimální doby přerušení činnosti, která je vyžadována těmito ustanoveními.

47. V důsledku toho je podle mého názoru třeba odpovědět na první otázku tak, že zásada stejné odměny za práci pro pracovníky a pracovnice, která je stanovena v čl. 141 odst. 1 ES, není porušena vnitrostátními opatřeními, která umožňují předčasný odchod do důchodu s okamžitým nárokem na důchod za takových podmínek, jako jsou podmínky, které vyplývají z použití článku L. 24, ve spojení s článkem R. 37 zákoníku o důchodech.

E – K odůvodnění nepřímé diskriminace případně založené dotčenými právními rámci

48. S ohledem na záporné odpovědi, které navrhuji poskytnout na první dvě otázky, se domnívám, že není třeba odpovídat na třetí otázku, která byla položena předkládajícím soudem výslovně podpurně.

49. V této poslední otázce je Soudní dvůr vyzván, aby určil, zda by nepřímá diskriminace, která by byla případně určena po přezkumu první a druhé otázky, mohla být odůvodněna na základě ustanovení čl. 141 odst. 4 ES. Manželé Leone a Komise jsou toho názoru, že na tuto otázku je třeba odpovědět záporně.

40 — V tomto ohledu viz bod 44 mého stanoviska ve výše uvedené věci Amédée.

41 — Ke zvláštnostem a účelům uvedené dovolené, tak jak byly uznány Soudním dvorem, viz zejména rozsudek ze dne 19. září 2013, Betriú Montull (C-5/12, bod 49 a násl., jakož i citovaná judikatura).

42 — Připomínám, že nárok na povinnou a placenou mateřskou dovolenou je stanoven v unijním právu i v úmluvách Mezinárodní organizace práce (viz body 33 a násl. mého stanoviska ve výše uvedené věci Amédée).

43 — Jelikož dotčený nárok na předčasný odchod do důchodu je přiznán pouze tehdy, pokud se dotčená osoba starala alespoň o tři děti.

44 — Mateřská a otcovská dovolená jsou pro tuto kategorii rodičů vyloučeny.

50. Uvedený odstavec 4 umožňuje členským státům odchýlit se od zásady stejné odměny za práci pro pracovníky a pracovnice zachováním nebo zavedením opatření, která poskytují zvláštní výhody pro vyrovnání nevýhod v profesní kariéře způsobených některým pracovníkům⁴⁵.

51. Soudní dvůr mimoto ve své judikatuře⁴⁶ upřesnil, že opatření, která mohou odůvodnit odchylku od této zásady, musí nejen sledovat neutrální a objektivní cíl, ale rovněž používat přiměřené prostředky, a sice způsobilé i nezbytné k dosažení tohoto cíle.

52. V projednávané věci vzniká otázka, zda by mohly obě řady sporných opatření představovat pozitivní akci ve prospěch státních zaměstnankyň s jedním či několika dětmi, která přitom slouží k vyrovnání nevýhod, které mohly být dotčeným způsobeny v profesní kariéře z důvodu přerušení jejich práce spojeného s porodem nebo výchovou jejich dětí.

53. Podotýkám, že čl. 141 odst. 4 ES uvádí „opatření poskytující zvláštní výhody *pro* [...] předcházení či vyrovnávání nevýhod“ (kurziva provedena autorem tohoto stanoviska). Toto se může jevit jako nepřímě slučitelné s hypotézou, že posuzovaná opatření, jako jsou opatření v projednávané věci, jsou nepřímě diskriminační. V takovém případě není třeba zkoumat, zda zákonodárce chtěl zachovat nebo zavést pozitivní opatření s cílem pomoci pohlaví, které je z profesního hlediska znevýhodněno, protože není vyžadován žádný úmysl. Stačí tedy stanovit existenci konkrétního účinku, který porušuje rovnost odměn za práci. Znění i historie tohoto ustanovení vedou k domněnce, že se má použít spíše v případě přímé diskriminace. Pokud je mi ovšem známo, Soudní dvůr nikdy výslovně nevyloučil použití tohoto ustanovení v případě nepřímé diskriminace.

54. Pro případ, že by Soudní dvůr nesouhlasil s mými návrhy odpovědi týkajícími se prvních dvou otázek, připomínám, že jsem již zaujal stanovisko v rámci stanoviska ve výše uvedené věci Amédée ohledně právního rámce o uznání let služby za výchovu dítěte vyplývajícího z použití čl. L. 12 písm. b), ve spojení s článkem R. 13 zákoníku o důchodech dotčeného v této věci⁴⁷.

55. V tomto ohledu jsem uvedl, že pokud by Soudní dvůr považoval za nutné odpovídat na druhou otázku položenou v uvedené věci, obdobnou v podstatě třetí otázce, která je přezkoumávána v projednávané věci, musel by následovat negativní přístup, který byl přijat ve výše uvedeném rozsudku Griesmar⁴⁸. Vzhledem k dostatečným podobnostem, které existují mezi uvedeným rámcem ze zákoníku o důchodech a rámcem v článku 15 nařízení o státních zaměstnancích místních územních celků⁴⁹, který je předmětem projednávané věci, opakuji stejné stanovisko ohledně tohoto posledně uvedeného rámce.

45 — Článek 141 odst. 4 ES přebírá tím, že ji nicméně generalizuje, možnost odchylky, která figurovala pouze pro ženy v čl. 6 odst. 3 dohody o sociální politice uzavřené mezi členskými státy Evropského společenství s výjimkou Spojené království Velké Británie a Severního Irsku (Úř. věst. C 191, s. 91, dále jen „dohoda o sociální politice“), až do vstupu v platnost Amsterodamské smlouvy dne 1. května 1999. Článek 23 odst. 2 Listiny základních práv Evropské unie stanoví rovněž „[z]ásada rovnosti nebrání zachování nebo přijetí opatření poskytujících zvláštní výhody ve prospěch nedostatečně zastoupeného pohlaví“.

46 — Viz zejména výše uvedený rozsudek Kenny a další (body 36 a 37, jakož i citovaná judikatura).

47 — Viz bod 52 a násl. uvedeného stanoviska.

48 — V bodech 52 a 60 až 67 tohoto rozsudku Soudní dvůr rozhodl, že takové opatření, jako je opatření stanovené v uvedeném článku L. 12, ve znění tehdy použitelném ve sporu v původním řízení, nelze považovat za opatření, které by mohlo vyrovnávat nevýhody, kterým jsou vystaveny kariéry státních zaměstnankyň ve smyslu čl. 6 odst. 3 dohody o sociální politice (odpovídajícímu čl. 141 odst. 4 ES), jelikož se omezuje na přiznání uznání let služby matkám v okamžiku jejich odchodu do důchodu, aniž by jim pomáhalo tak, že by byly napraveny obtíže, se kterými se setkávají ve svém profesním životě.

49 — V tomto ohledu viz bod 40 tohoto stanoviska.

56. Domnívám se, že by to samé mělo platit obdobně pro ostatní opatření, o která jde v projednávané věci, a sice opatření týkající se předčasného odchodu do důchodu s okamžitým nárokem na důchod, která jsou upravena v člancích L. 24 a R. 37 zákoníku o důchodech. Uvedená opatření totiž rovněž nemohou napravit⁵⁰ problémy, se kterými se státní zaměstnankyně mohou setkat v průběhu své profesní kariéry z důvodu dovolených čerpaných z rodinných důvodů, jak stanoví čl. 141 odst. 1 ES, s přihlédnutím k výkladu ve výše uvedeném rozsudku Griesmar⁵¹.

57. V souladu s analýzou, kterou jsem provedl ve výše uvedené věci Amédée⁵², nicméně připomínám, že v uvedeném rozsudku Griesmar došlo podle mého názoru k politováníhodnému odhlédnutí od skutečnosti, že přiznání výhod v podobě dodatečných práv využitelných při odchodu do důchodu umožňuje zabránit zachování nestejně odměny za práci, o které je všeobecně známo, že existuje nejčastěji v neprospěch pracovníků, a obzvláště pokud přerušily svou kariéru za zajištěním výchovy dětí. Dodávám, že vzhledem k senátu, který vydal tento rozsudek, by případný obrat v judikatuře, která z něj vzešla, mohl být podle mého názoru proveden pouze velkým senátem Soudního dvora⁵³.

58. Nakonec upřesňuji, že pokud by bylo připuštěno, že obě kategorie dotčených opatření sledují legitimní cíl vyrovnat nevýhodu z důvodu pohlaví ve smyslu judikatury týkající se nepřímé diskriminace, zdají se mi uvedená opatření způsobilá i nezbytná. V tomto smyslu uvádím, že profesní újma vyplývající z výchovy dětí vzniká konkrétně ve velké většině v současné době ženám⁵⁴ a že tato situace může přetrvat, dokud se asymetrické jednání mezi muži a ženami ohledně rozdělení úkolů nevyvine nebo dokud nebudou existovat jiná opatření, jako zavedení povinné otcovské dovolené, zavedení výlučných rodičovských dovolených, které by mohly motivovat dvojice, aby se rozhodly pro přerušování výkonu povolání otce, nebo zavedení mechanismů, jejichž cílem je vyvážit náklady spojené s rodinnými dovolenými mezi zaměstnavateli, jejichž pracovní síla je především ženského pohlaví, a těmi, jejichž pracovní síla je především pohlaví mužského.

V – Závěry

59. S ohledem na výše uvedené úvahy navrhuji, aby Soudní dvůr na předběžné otázky položené cour administrative d'appel de Lyon odpověděl následujícím způsobem:

„1) Článek 141 ES musí být vykládán v tomto smyslu, že zásada stejné odměny za práci pro pracovníky a pracovníce nebrání takovým vnitrostátním opatřením, jako jsou opatření, která vyplývají z použití článku L.24 ve spojení s článkem R.37 zákoníku o civilních a vojenských důchodech.

2) Článek 141 ES musí být vykládán v tom smyslu, že zásada stejné odměny za práci pro pracovníky a pracovníce nebrání takovým vnitrostátním opatřením, jako jsou opatření, která vyplývají z ustanovení článku 15 nařízení č. 2003-1306 ze dne 26. prosince 2003 o důchodech státních zaměstnanců pojištěných v Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales.

3) Vzhledem k záporné odpovědi na první a druhou předběžnou otázku není třeba odpovídat na třetí předběžnou otázku.“

50 — Komise se domnívá, že tento předčasný odchod do důchodu by naopak mohl dokonce vést k vyloučení státních zaměstnankyň z profesního života a možnosti mít skutečnou kariéru.

51 — Obdobně, pokud jde o podmínku zákonného věku pro odchod do důchodu odlišnou podle pohlaví, viz rozsudek ze dne 13. listopadu 2008, Komise v. Itálie (C-46/07, Sb. rozh. s. I-151*, body 57 a 58).

52 — Viz body 58 a 59 mého stanoviska v uvedené věci.

53 — Tamtéž, bod 57.

54 — Bod 22 odůvodnění směrnice 2006/54 tak z titulu pozitivních opatření stanoví, že „[s] ohledem na současnou situaci by členské státy měly především usilovat o zlepšení postavení žen v pracovním životě“.